

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 20 (33)

Суми – 2020

**SECTION 2
CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW**

**СЕКЦІЯ 2
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p23>

**ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ
ЛЮДИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Геніпна Ростислав Олександрович,
Навчально-науковий інститут права,
Сумського державного університету*

*Науковий керівник:
Самойленко Євген Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри міжнародного, європейського
права та цивільно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права,
Сумського державного університету*

У статті проведено аналіз проблем виконання рішень Європейського суду з прав людини Україною. Також у цьому контексті виокремлено ключові проблеми та особливості, характерні для поточного стану виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини.

Підкреслюється, що виконання Україною судових рішень є важливою гарантією забезпечення права на справедливий суд. Однак відсутність належного правозастосування визнається Європейським судом з прав людини порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Наголошується, що проблемним питанням у виконанні рішень ЄСПЛ є те, що державний виконавець як представник органу державної влади отримує зарплату з Державного бюджету України, але зобов'язаний, згідно з виконавчими документами, діяти проти своєї держави. Завдяки плановій реформі Державної виконавчої служби України передбачається створити приватну систему примусового виконання судових рішень, оскільки неурядова установа не була б ефективнішою у цьому випадку.

Розглянуто проблему визначення місця розташування стягувача за рішенням ЄСПЛ. Запропоновано для з'ясування місця знаходження (перебування) стягувача, згідно з рішенням ЄСПЛ, слід передбачити спеціальну процедуру, перелік необхідних дій, які слід здійснити державним органом. Зокрема, такі дії можуть бути відправленням запитів на останнє відоме місце роботи.

Наголошено, що юридичні та політичні ризики для України полягають у тому, що держава, яка порушує право, може застосовуватися різні санкції, наприклад, позбавлення права голосу чи призупинення членства, аж до включно виключення з Ради Європи. Доведено, що джерело

неефективної роботи виконавчої служби слід шукати, в першу чергу, в недосконалому правовому регулюванні, численних законодавчих обмеженнях та недостатньому державних витратах на виконання рішень ЄСПЛ.

Розглянуто досвід Німеччини щодо практики виконання рішень ЄСПЛ та запропоновано у сучасній ситуації запозичити досвід зарубіжних країн.

Зазначено, що важливим кроком України до європейської державності є підвищення рівня національного захисту громадян та прийняття закону, який передбачає відповідальність органів державної влади та їх посадових осіб за бездіяльність у виконанні рішень ЄСПЛ.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, судові рішення, виконання рішення, загальні заходи.

Nepyipa R. O. Issues of the Execution of Judgements of the European Court of Human Rights in Ukraine and Their Possible Solutions. The article analyzes the problems of implementation of the decisions of the European Court of Human Rights by Ukraine. In this context, too, the key problems and peculiarities of the current state of implementation of Ukraine's judgments of the European Court of Human Rights are highlighted.

It is emphasized that the enforcement of judgments by Ukraine is an important guarantee of ensuring the right to a fair trial. However, the lack of proper enforcement is recognized by the European Court of Human Rights as a violation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is emphasized that the problematic issue in the implementation of ECHR decisions is that the state executor, as a representative of the public authority, receives a salary from the State Budget of Ukraine, but is obliged, according to executive documents, to act against his state. Thanks to the planned reform of the State Bailiffs' Service of Ukraine, it is envisaged to create a private system of enforcement of court decisions, since a non-governmental institution would not be more effective in this case.

The problem of determining the location of the collector by the ECtHR is considered. It is suggested that in order to find out the location (location) of the collector, in accordance with the ECtHR decision, a special procedure should be provided, a list of necessary actions to be taken by a state body. In particular, such actions may be sending requests to the last known place of work.

It is emphasized that legal and political risks for Ukraine are that the violating state may be subject to various sanctions, such as deprivation of voting rights or suspension of membership, up to and including exclusion from the Council of Europe. It is proved that the source of inefficient work of the executive service should be sought, first of all, in imperfect legal regulation, numerous legislative restrictions and insufficient state costs for the implementation of ECtHR decisions.

The experience of Germany on the practice of implementing ECtHR decisions is considered and it is proposed to borrow the experience of foreign countries in the current situation.

It is noted that an important step of Ukraine towards European statehood is to increase the level of national protection of citizens and to adopt a law that provides for the accountability of public authorities and their officials for inaction in the implementation of ECtHR decisions.

Keywords: European Court of Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, judgment, enforcement, general measures.

Постановка проблеми. Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який діє відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і головним завданням якого є захист порушених чи оспорюваних прав та інтересів. Стаття 32 Конвенції зазначає: «Компетенція Суду поширюється на всі питання тлумачення та застосування Конвенції та її Протоколів» [1]. Громадяни України, згідно з положеннями Конвенції, мають право звернутися до ЄСПЛ, якщо вони вважають, що їхні права

порушено державою. Важливою передумовою для цього є використання всіх національних засобів правового захисту, тобто перед поданням заяви до ЄСПЛ необхідно пройти всі уповноважені суди України. Сама процедура має багато труднощів, включаючи мову листування (офіційними мовами є англійська та французька), обов'язкова присутність юриста-практика в певних категоріях справ, судові витрати, включаючи послуги адвоката чи перекладача, тощо. Але як це виявляється на практиці, незважаючи на всі труднощі слухання

справи в ЄСПЛ, знайти рішення набагато простіше, ніж досягти його в Україні.

Виконання Україною судових рішень є важливою гарантією забезпечення права на справедливий суд. Однак відсутність належного правозастосування визнається Європейським судом з прав людини порушенням Конвенції. Слід зазначити, що однією з найбільших перешкод на шляху здійснення цього права є невиконання судових рішень, оскільки останніми роками загострюється проблема невиконання Україною рішень ЄСПЛ, що є викликом для всієї системи прав та основних свобод, визначених у Конвенції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема є досить актуальною, адже за останні роки звернення українців до ЄСПЛ значно почастишали. До питань стосовно практики ЄСПЛ в Україні у своїх наукових дослідженнях зверталися В. Завгородній, Е.Л. Трегубов, В.Д. Юрчишин, В.Г. Буткевич, Н.С. Блажівська, В.Н. Денисов та інші. У кожній праці висвітлюються ті чи інші аспекти діяльності Європейського суду, проте проблематика питання запровадження практики ЄСПЛ, як частини національного законодавства так і залишається не розкритою у повній мірі.

Цілі статті. Метою статті є визначення кола проблем, з якими стикається Україна при виконанні рішень ЄСПЛ та розглянути можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. 30 вересня 2015 року на засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) на голосування було винесено резолюцію про виконання рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Положення резолюції вказують на збільшення кількості невиконаних рішень ЄСПЛ у дев'яти країнах-членах Ради Європи, включаючи Італію, Туреччину, Росію, Україну, Польщу, Угорщину та інші.

Для того, щоб змусити уряди виконувати рішення ЄСПЛ, рекомендується, щоб ПАРЄ допомагала країнам-порушникам у впровадженні відповідних законодавчих змін. Крім того, Комітетом міністрів пропонується звернутися до ЄСПЛ щодо дотримання зобов'язання країни виконувати всі рішення суду. Якщо суд визнає, що держава все-таки їх порушила, то Комітет міністрів прийме рішення про спосіб покарання держави-порушника. Найрадикальнішим з них є виключення країни з Ради Європи.

Принципово важливим є те, що 10 червня 2010 року Україна ратифікувала Протокол № 14 до Конвенції, який змінив систему контролю, оскільки було прийнято нове положення, яке дозволяє Комітету міністрів винести на розгляд Суду питання про невиконання державою-учасницею своїх зобов'язань щодо остаточних рішень Суду.

Якщо Суд визнає порушення ч. 1 ст. 46 Конвенції Комітет міністрів вживає необхідних заходів щодо цієї держави [2]. Перш за все, мова йде про політичні санкції, очевидно занадто несприятливі для держави, які позбавляють державу права голосу або навіть припинення членства в цій організації. Саме в контексті цих проблем актуальним для України є питання запровадження процедури «пілотного рішення» ЄСПЛ, що свідчить про наявність системних проблем, що виникають внаслідок невідповідності національного законодавства положенням Конвенції.

Проблемним питанням у виконанні рішень ЄСПЛ є те, що державний виконавець як представник органу державної влади отримує зарплату з Державного бюджету України, але зобов'язаний, згідно з виконавчими документами, діяти проти своєї держави.

ДВС є державним органом і виконує обов'язки держави відповідно до рішень ЄСПЛ, забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України і, таким чином, підтримує повноваження нашої держави на належному рівні. Завдяки плановій реформі Державної виконавчої служби України передбачається створити приватну систему примусового виконання судових рішень. Ми вважаємо, що у випадку такої реформи виконання рішень ЄСПЛ має залишатися за державним виконавчим органом, оскільки неурядова установа не була б ефективнішою у цьому випадку. Для приватних виконавців доцільно закріпити виконання виконавчих документів про стягнення не до Державного бюджету України.

Ще одна проблема рішень ЄСПЛ – це визначення місця розташування стягувача за рішенням ЄСПЛ. Таке зобов'язання не покладається ні на ДВС, ні на орган представництва, який відповідає за забезпечення представництва України в ЄСПЛ та координацію виконання його рішень відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

На думку Н. Коломієць, з'ясування місця (місцезнаходження) стягувача необхідно на етапі надсилання йому короткого перекладу рішення, і це слід доручити органу представництва [3].

Таким чином, для з'ясування місця знаходження (перебування) стягувача, згідно з рішенням ЄСПЛ, слід передбачити спеціальну процедуру, перелік необхідних дій, які слід здійснити державним органом. Зокрема, такі дії можуть бути відправленням запитів на останнє відоме місце роботи. З огляду на викладене та факт, що така ситуація може скластися на практиці, ми пропонуємо внести зміни до Закону України «Про

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема щодо покладення мита на представницький орган вживає заходів щодо «уточнення місця (місця розташування) стягувача» [3].

Ми вважаємо, що ця пропозиція є доцільною, оскільки необхідно вжити всіх заходів для виконання рішення ЄСПЛ.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» при виконанні рішень ЄСПЛ означає виплату позивачу відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуальний характер, а також вживання загальних заходів [4].

Додаткові індивідуальні заходи спрямовані на забезпечення стягнення порушених прав позивача. Мета застосування загальних заходів – забезпечити дотримання Україною положень Конвенції, порушення якої було встановлено рішеннями ЄСПЛ; забезпечення засобів захисту системного характеру, які лежать в основі порушення, виявленого судом; усунення підстав для подання до Європейського суду з прав людини заяв проти України, викликаних питаннями, які вже були предметом судового провадження.

ЄСПЛ зазначає у своєму рішенні лише відшкодування матеріальної шкоди, але не визначає, які індивідуальні та загальні заходи слід вжити для виконання рішення. Держава має право обирати їх на свій розсуд.

На практиці іноді дуже важко визначити загальні заходи, а тим більше застосовувати їх. У деяких випадках причина порушення є більш-менш очевидною і закорінена в певному законі; в інших випадках порушення може бути наслідком відсутності належної законодавчої бази. Разом з тим, у багатьох випадках причини порушення прав заявника не є однозначно очевидними, але пов'язані з проблемою неоднозначності в тлумаченні чи застосуванні національними компетентними органами внутрішнього законодавства.

Д. Супрун вважає, що опублікування та розповсюдження рішень ЄСПЛ серед національних судів може бути достатнім запобіжним заходом загального характеру, вжитим для уникнення можливих порушень Конвенції в майбутньому. Саме цей ефект механізму юрисдикційного контролю Конвенції надає цьому механізму специфічний характер, що відрізняє його від інших механізмів контролю та робить його унікальним у системі сучасного міжнародного права [5, с. 851].

Відповідно до рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Скузарі та Джунта проти Італії», узагальнено зобов'язання держав вжити

необхідних заходів для виконання таких рішень: 46 Конвенції встановлює обов'язок Високої угоди Сторони дотримуються остаточних рішень Суду у будь-якій справі, в якій вони є сторонами, а Комітет міністрів здійснює нагляд за їх виконанням. Виявляється, серед іншого, що рішення, в якому Суд визнав порушення, покладає на державу-відповідача юридичне зобов'язання не лише сплатити зацікавленим особам суму справедливої сатисфакції, але і затвердити під керівництвом Комітету Міністри у національній правовій системі загальні та / або (за необхідності) індивідуальні заходи, спрямовані на усунення виявлених Судом порушень та їх наслідків. Крім того, країна-відповідач залишається вільною (підлягає моніторингу Кабінетом Міністрів) у виборі засобів, якими вона виконає своє зобов'язання згідно зі ст. 46 Конвенції за умови, що вони відповідають тим, що викладені у висновках рішення Суду. [6]

Незважаючи на наявність низки нормативно-правових актів, що регулюють виконання рішень ЄСПЛ в Україні, ситуація в Україні полягає в тому, що рішення ЄСПЛ або не виконуються, або виконуються протягом тривалого часу. Переважно це рішення, які присуджують зарплати, пенсії чи інші борги державі. У зв'язку з цим 15 жовтня 2009 року Європейський суд з прав людини виніс "пілотне" рішення у справі "Юрій Іванов проти України", який визнав, що Україна порушує свої зобов'язання згідно з Конвенцією та протоколи до них, зокрема, порушення зобов'язань за п. 1 ст. 6 "Право на справедливий суд" Європейської конвенції та ст. 1 "Захист прав власності" Першого протоколу до Конвенції. Також було вказано з порушенням ст. 13 "Право на ефективний засіб захисту" Європейської конвенції. У своєму рішенні Європейський Суд зобов'язав Україну терміново запровадити на національному рівні ефективний засіб захисту або комплекс таких засобів захисту, які б запобігли таким порушенням [3, с. 523].

З метою виконання судових рішень в Україні 5 червня 2012 р. Було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Цей закон передбачає виконання судових рішень про стягнення коштів боржника, за допомогою яких державний орган здійснюється центральним органом виконавчої влади, який здійснює державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів у межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу та за відсутності зазначений стан відповідного органу, що призначає, - за рахунок коштів, передбачених у бюджетній програмі на виконання судових рішень. Якщо рішення суду про стягнення коштів з державного бюджету на користь юридичної особи

не буде виконано протягом шести місяців з дня прийняття рішення про відкриття виконавчого провадження, його виконання здійснюється за рахунок коштів, передбачених у бюджетній програмі для виконання судових рішень. Якщо протягом 3 місяців не перераховуються кошти, позивачу відшкодовується ставка у розмірі трьох відсотків річних від несплаченої суми за рахунок коштів, передбачених у бюджетній програмі на виконання судових рішень [7].

Тобто Україна гарантує виконання рішень, коли боржниками є державні органи, підприємства, юридична особа, примусова продаж майна яких заборонена відповідно до закону, навіть у разі їх неплатоспроможності. У цьому випадку держава виконує рішення суду за рахунок Державного бюджету України.

Визнання та виконання рішень ЄСПЛ є принципово важливим для України. Ці рішення можуть бути використані для прийняття рішень іншими судами. Хоча Європейський Суд є гарантом дотримання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, існує проблема як у виконанні рішень на території України.

Тому рішення ЄСПЛ забезпечують захист прав і свобод людини, і їх виконання сьогодні є актуальним питанням. В Україні проблема захисту прав людини є однією з найгостріших. Імідж країни залежить від стану виконання рішень ЄСПЛ. Оскільки Україна прагне інтегруватися з Європейським Союзом, необхідні реформи в законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади, щоб уникнути труднощів у здійсненні таких рішень.

Рішення ЄСПЛ у справі «Бурмич проти України» [8] стало сигналом для нашої країни про те, що така політика держави є неприпустимою по відношенню до виконання рішень ЄСПЛ.

Юридичні та політичні ризики для України полягають у тому, що держава, яка порушує право, може застосовуватися різні санкції (у нашому випадку, які не відповідають ЄСПЛ) (наприклад, позбавлення права голосу чи призупинення членства, аж до включно виключення з Ради Європи).

Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» встановлює порядок погашення заборгованості, який також змушує боржників чекати роками на виконання рішення. Крім того, закон не передбачає форм належного парламентського чи іншого контролю за виконанням рішення.

Слід також зазначити, що державний виконавець ніколи не отримував статусу процесуально незалежної особи, незалежної від

держави та посадових осіб, а держава навіть не розглядала можливість реалізації рішень.

Порядок примусового виконання рішень регулюється Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відповідно до рішень, законодавство України визнає: «а) виплату Позивачу відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) вжиття загальних заходів» [4].

Ці заходи включають: заходи, передбачені рішенням про дружнє врегулювання Суду; внесення змін до чинного законодавства та практики його імплементації; забезпечення навчання з вивчення Конвенції ЄСПЛ та практики – прокурорами, судьями, адвокатами та інших правоохоронними органами; інші заходи, що визначаються Комітетом міністрів Ради Європи [4]. Уповноважена особа, відповідальна за нагляд за виконанням практики ЄСПЛ в Україні, є Урядовим уповноваженим Європейського суду з прав людини.

Оцінюючи світову ситуацію, слід зазначити, що не лише Україна славиться ігноруванням рішень ЄСПЛ. Окрім України, ще 8 країн-членів Ради Європи не виконують рішення ЄСПЛ, зокрема Росія та Польща. Парламентська асамблея Ради Європи у своїй резолюції "Забезпечення рішень Європейського суду з прав людини" з українського питання констатувала, що з моменту останньої такої резолюції "прогрес у виконанні рішень ЄСПЛ був незначним. Частково це можна пояснити останніми драматичними подіями в країні, анексією Криму та ескалацією конфлікту на сході, незважаючи на ці обставини, Україна юридично зобов'язана виконувати рішення ЄСПЛ [10], оскільки держава повинна за будь-яких обставин забезпечувати дотримання прав і свобод своїх громадян. Питання законного виконання рішень ЄСПЛ у різних країнах дуже різноманітні. Ці відмінності стали об'єктом багатьох наукових досліджень. Так, Н.Є. Блаживська у своїй статті «Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект» вказує на основні аспекти процедури примусового виконання ЄСПЛ.

Наприклад, у багатьох країнах, таких як Німеччина, для виконання рішення ЄСПЛ особа, на користь якої прийнято рішення, спочатку має звернутися до суду Німеччини, який, у свою чергу, «націоналізує» рішення та полегшує його подальшу реалізацію [11]. Зазвичай виплата компенсацій, що присуджуються, здійснюється уповноваженими органами міністерств, і такі виплати здійснюються не із загального бюджету, а із спеціального бюджетного фонду, наприклад у

Португалії. Питання про неналежне виконання не лише європейських, але й національних рішень Україною порушував сам Суд у справі «Бурмич проти України». Оскільки у ЄСПЛ було занадто багато звинувачень у порушенні права на судовий засіб, що полягало у невиконанні рішень, суд вирішив об'єднати всі скарги, які вже надійшли, до однієї справи та відмовився розглядати подібні звинувачення. Таке рішення прийнято й у справі «Іванов проти України». Важливим є той факт, що рішення у цій справі було прийнято Європейським судом ще у 2004 році, але протягом 12 років Україна не навчилася дотримуватися принципу розумності не лише прийняття, але й примусового виконання рішень. Загалом до ЄСПЛ надійшло близько 29 000 подібних скарг. Тільки за останні п'ять років Суд ухвалив близько 6000 рішень. Загальна сума компенсації, присудженої у справах проти України за цей період, становить близько 12 мільйонів євро [12].

Тому реалізація рішень ЄСПЛ в Україні є досить плачевною. Тому необхідно розробити та впровадити ефективний механізм забезпечення виконання рішень ЄСПЛ в Україні.

Загалом уряд вжив серйозних кроків для вирішення проблеми протягом 2018 року та продовжив цю діяльність у 2019 році.

Кабінет Міністрів України затвердив Постанову № 700 від 29 серпня 2018 року «Про реалізацію експериментального проекту у сфері примусового виконання рішень», згідно з якою Міністерство юстиції має організувати представництва «Центру виконання рішень» з місцезнаходженням відділень Державної виконавчої служби головних територіальних управлінь Міністерства юстиції у Дніпропетровській, Луганській, Одеській, Сумській областях та Києві.

Міністерство юстиції планує реорганізувати, об'єднавши, зокрема, районні, міські, міжрайонні

підрозділи ДВС та створити районні управління, які географічно орієнтовані на систему районних судів [13].

Оскільки Україна взяла на себе зобов'язання виконувати рішення ЄСПЛ проти цього, цей обов'язок повинен бути виконаний. Враховуючи величезні суми боргу нашої держави за невиконані компенсації, це непросте завдання. Одне рішення було запропоновано Комітетом міністрів Ради Європи під час справи «Бурмич проти України». План Комітету України полягає у підрахунку повної суми боргу внаслідок невиконання рішень ЄСПЛ; розрахувати схему платежів, найбільш оптимальну з огляду на економічну ситуацію в Україні; внести зміни до державного бюджету України, що забезпечило б реалізацію певної платіжної схеми. На жаль, Україна виявила свою нездатність вирішувати проблемні питання щодо впровадження практики ЄСПЛ самостійно, а тому, на мою думку, у сучасній ситуації доцільно запозичити досвід зарубіжних країн.

Висновки. Таким чином, важливим є прийняття закону, який передбачає відповідальність органів державної влади та їх посадових осіб за бездіяльність у виконанні рішень ЄСПЛ. Важливим кроком України до європейської державності є підвищення рівня національного захисту громадян.

На сьогоднішній день в Україні активно проводиться судова реформа з метою вдосконалення загального професіоналізму судового корпусу, просування європейських принципів у діяльності національних судів та підвищення якості судової влади. Повноцінно дати оцінку ефективності впроваджені реформи можна буде лише через кілька років, але сам факт її впровадження свідчить про наміри України змінитись на краще та рухатись до становлення європейської правової держави.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 13.11.2019).
2. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції від 13.05.2004 року URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_527(дата звернення: 18.11.2019).
3. Коломієць Н. Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України. Юридичний журнал. 2009. № 7. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3252>. (дата звернення: 18.11.2019).
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон від 23.02.2006 № 3477-IV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 18.11.2019).

5. Супрун Д. Основні аспекти входження України в юрисдикційний механізм Європейської конвенції з прав людини. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Жуковської. К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. С. 849–855.
6. Case of SCOZZARI and GIUNTA v. ITALY (Applications nos. 39221/98 and 41963/98) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-58752>. (date of request: 26.10.2019).
7. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 червня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 17. Ст. 158.
8. Рішення у справі «Бурмич та інші проти України» URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmich-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>(дата звернення: 18.11.2019).
9. Мін'юст розробив технологічну картку роботи державних виконавців під час стягнення аліментів URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minyust-rozrobiv-tehnologichnu-kartku-roboti-derzhavnih-vikonavciv-pid-chas-styagnennya-alimentiv>(дата звернення: 18.11.2019).
10. Блажівська Н.Є. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект. Вісник Вищої ради юстиції. 2010. № 2. URL: http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik02_11.pdf. (дата звернення: 18.11.2019).
11. Ващенко Л.В. Правові аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33982/1/Vashenko_judgment.pdf. (дата звернення: 18.11.2019).
12. Бурмич против Украины: могут ли заявители выполнить решение Европейского суда по правам человека URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/115571-burmich-protivukrainymogut-lizayaviteli-vupolnit-reshenie-evropeyskogo-suda-po-pravam-cheloveka>. (дата звернення: 18.11.2019).
13. Студеннико С. Україна в боргах: чому невиконання судових рішень залишається системною проблемою URL: <https://www.avtorgov.com/?p=265> (дата звернення: 18.11.2019).